

ებრაელთა ჩინეთში დასახლების ისტორიიდან

ებრაელი ხალხის კონტაქტები ჩინეთთან შორეულ წარსულში იღებს სათავეს, კერძოდ, ჯერ კიდევ აბრეშუმის დიდი გზის ამოქმედების დროიდან (ძვ. წ. II საუკუნე). როგორც ცნობილია, აღნიშნულმა გზამ, რომლის საწყის პუნქტსაც ჩინეთი წარმოადგენდა, პირველი ტრანსკონტინენტური მაგისტრალის მემკვიდრეობით, ერთმანეთთან დააკავშირა დასავლური სამყარო და აზიის ქვეყნები. იმ დროიდან მოყოლებული, აბრეშუმის გზაზე ინტენსიურად მოძრაობდნენ სხვადასხვა ეროვნების ხალხთა სავაჭრო ქარავნები ცენტრალურ და აღმოსავლეთ აზიაში, სპარსეთში, ამიერკავკასიის და ხმელთაშუა ზღვის აუზის ქვეყნებში. მათ შორის იყვნენ ებრაელებიც, რომლებიც უძველესი დროიდან მიგრირებდნენ მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში.

წარმოდგენილ ნაშრომში განხილულია ებრაელთა ჩინეთში ჩასვლისა და მათი იქ ჩასახლების ისტორიასთან დაკავშირებული საკითხები. ებრაელთა პირველი ტალღა ჩინეთში აზიის დასავლეთ ნაწილიდან მოხვდა (სავარაუდოდ, სპარსეთის ტერიტორიიდან) აბრეშუმის გზით. მოგვიანებით, VIII საუკუნეში – თანგის დინასტიის მმართველობის პერიოდში (618-907), ებრაელების გარკვეული ნაწილი სპარსეთიდან – სპარსეთის ყურიდან ინდოეთის გზით (ინდოეთის ოკეანიდან) შევიდა ჩინეთში, რომლებმაც ადგილობრივი ხელისუფლებისგან ქაიფენგში ცხოვრების ნებართვა მიიღეს. სპარსეთიდან წამოსულ ებრაელთა ეს ნაკადი ახალ სპარსულ ენაზე მეტყველებდა [8. 18]. სამეცნიერო ლიტერატურაში არსებობს სხვა მოსაზრებაც, რომლის თანახმად, ებრაელები ჩინეთში ჯერ კიდევ ჭოუს დინასტიის მმართველობის დროს ჩავიდნენ, ძვ. წ. VI საუკუნეში,

თუმცა არქეოლოგიური მასალით აღნიშნული ვერსია არ დასტურდება [1. 42]. დასავლელ მეცნიერთა გარკვეული ნაწილის აზრით, ებრაელები პირველად ჩინეთში აღმოსავლეთ ხანის დინასტიის მმართველობის პერიოდში (ახ. წ. 25-220) მოხვდნენ, იმპერატორ მინგ ტის ზეობის დროს (58-75). აღნიშნული პერიოდი ქრონოლოგიურად ემთხვევა ებრაელთა დევნას რომაელთა მხრიდან, რასაც ადგილი ჰქონდა ამ უკანასკნელთა მიერ ახ. წ. 70 წელს იერუსალიმის აღებისა და იერუსალიმის ტაძრის განადგურების შემდგომ. იმ პერიოდში დევნილი ებრაელები მთელი ევრაზიის ტერიტორიაზე მიმოიფანტნენ, განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით – შუა აზიაში (სადაც ბუხარელი ებრაელების თემი ჩამოყალიბდა). შემდგომ სწორედ ებრაელთა ეს ნაკადი ჩავიდა ბუხარიდან ჩინეთში [8. 205]. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ იმხანად ებრაელთა ჩინეთში ყოფნა ჯერ კიდევ არ იყო დაკავშირებული იქ მუდმივად ჩასახლებასთან. ეს პროცესი მოგვიანებით დაიწყო, როდესაც მათ ჩინეთის სხვადასხვა ქალაქში მცირე ჯგუფებად დაიწყეს დასახლება.

IX-XIV საუკუნეების წერილობითი წყაროები (ჩინური, არაბული, სპარსული და ევროპული) ერთხმად ადასტურებენ ებრაელი ვაჭრების ყოფნას, თანგის დინასტიის პერიოდში (618-907), ჩინეთის დიდ ქალაქებში, კერძოდ: პეკინში, შანგხაიში, სიანში, ქაიფენგში, ხანგჭოუში, ნანკინში, სადაც ისინი უმთავრესად ვაჭრობა-ხელოსნობით იყვნენ დაკავებულნი [13. 154-157]. აღსანიშნავია, რომ თანგის დინასტიის მმართველობის პერიოდი ჩინეთის ისტორიაში ოქროს ხანადაა აღიარებული როგორც პოლიტიკური, ისე კულტურის განვითარების კუთხით. მისი დედაქალაქი ჩანგანი (თანამედროვე – სიანი) კი მსოფლიოს ერთ-ერთ უდიდეს და ბრწყინვალე ქალაქს წარმოადგენდა. ჩინეთი იმხანად არა მხოლოდ მაღალგანვითარებული მძლავრი იმპერია იყო, არამედ გახსნილი ქვეყანა ყველასთვის, რომელიც ანდამატივით იზიდავდა მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხის ადამიანებს: ვაჭრებს, სხვადასხვა რელიგიის აღ-

მსარებლებს, დიპლომატებს და მოგზაურებს [13. 5]. აქედან გამომდინარე, VIII-X საუკუნეებში ჩრდილო-დასავლეთ ჩინეთში ბევრი უცხოელი ჩასახლდა. ადგილობრივი მთავრობა, თავის მხრივ, ხელგაშლილი ხვდებოდა ყველას და არც უცხო რელიგიების (ნესტორიანელობა, ისლამი, იუდაიზმი, ზოროასტრიზმი) გავრცელებას უქმნიდა რაიმე დაბრკოლებას.

მომდევნო ხანებში – სუნგის დინასტიის მმართველობის (960-1278) დასაწყისში, ჩრდილო-დასავლეთ ჩინეთში მუსლიმთა მიერ დასახლებული რეგიონიდან (კანგსუს პროვინცია), ებრაელებმა მიგრირება დაიწყეს ხენანის პროვინციაში. განსაკუთრებით კომპაქტურად ისინი ჩინეთის ერთ-ერთ უძველეს ისტორიულ ქალაქში – ქაიფენგში (ხენანის პროვინცია, მდ. ხუანგხეს სამხრეთ სანაპიროსთან) დასახლდნენ. ისინი უმთავრესად დაკავებულნი იყვნენ სამღებრო საქმით, კულინარიით, ბამბეული ქსოვილების დაჩითვით და გაფორმებით. წყაროებში დაცული ცნობების თანახმად, სუნგის დინასტიის გაბატონების შემდეგ, ებრაელთა 70 ოჯახისგან შემდგარი ახალი ნაკადი ქაიფენგში ჩავიდა. მათი წარმომადგენლები, უპირველეს ყოვლისა, იმპერატორს ეახლნენ ძვირფასი საჩუქრებით. იმპერატორმა თბილად მიიღო ისინი და ქაიფენგში დასახლების უფლებაც მისცა. ამასთან ერთად, მათ ფართო სპექტრის უფლებებიც მიენიჭათ. კერძოდ, მათ შეეძლოთ სავაჭრო-საფინანსო ოპერაციები ეწარმოებინათ, თავისუფლად გადაადგილებულიყვნენ ქვეყნის ტერიტორიაზე, აეშენებინათ სახლები, ექორწინათ ჩინელებზე [2. 207]. ძალზე მნიშვნელოვან შეღავათს წარმოადგენდა ასევე ის, რომ ებრაელებს ნება ეძლეოდათ თავიანთი ბავშვებისთვის ებრაული ტრადიციები ესწავლებინათ და ყველა იუდეისტური რელიგიური დოგმები დაეცვათ.

მას შემდეგ, რაც ებრაელებმა ქაიფენგში თავი დაცულად და კომფორტულად იგრძნეს, თავიანთი ეკონომიკური მდგომარეობაც გაიუმჯობესეს. 1163 წელს ქაიფენგის ცენტრში სინაგოგა ააგეს, რომელსაც „სინმინდის და სიმართლის ტაძარი“

უწოდეს [12. 6; 13. 4]. მოგვიანებით ის გადაკეთდა, უფრო გაფართოვდა და, იმავდროულად, გარეგნული იერსახით ჩინურ პაგოდას დაემსგავსა. ეს უკვე ადგილობრივი კულტურის ზეგავლენაზე მიუთითებდა. საუკუნეთა მანძილზე ხსენებული სინაგოგა არაერთხელ დაზიანდა ხანძრების, წყალდიდობების, აჯანყებების, მომთაბარეთა შემოსევების და სხვა კატაკლიზმების გამო, თუმცა, ყოველ ჯერზე, ებრაელთა თემისა და ხელისუფლების ძალისხმევით, მისი აღდგენა ხდებოდა და სინაგოგაში მსახურებაც უწინდებურად გრძელდებოდა (ის მოქმედი იყო 1849 წლამდე).

ქაიფენგში ებრაელთა დასახლების შესახებ ცნობები დაცულია ქაიფენგშივე აღმოჩენილ სამ სტელაზე. მათგან ყველაზე ადრინდელი 1489 წლით თარიღდება, რომელიც ეძღვნება სინაგოგის მშენებლობას 1163 წელს. მასზე არსებული წარწერის თანახმად, ებრაელები ჩინეთში ინდოეთიდან ჩავიდნენ აღმოსავლეთ ხანის დინასტიის პერიოდში (25-220). ასევე დაფიქსირებულია ებრაელთა 70 ოჯახის ჩასვლა ჩინეთში და სუნგის დინასტიის იმპერატორისგან დედაქალაქ ქაიფენგში ცხოვრების უფლების მიღება, სადაც მათი კომპაქტურად დასახლება დაიწყო [6. 29]. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ქაიფენგი სუნგის დინასტიის დედაქალაქი იყო 1127 წლამდე, ანუ ტუნგუსურ-მონღოლური ტომების – ჯურჯენების მიერ ქალაქის დაკავებამდე და ჩრდილოეთ ჩინეთში მათ გაბატონებამდე. აქედან გამომდინარე, ზემოთ ხსენებულ მოვლენებს ადგილი ექნებოდა 1127 წლამდე, ხოლო სტელაზე მითითებული თარიღი (1163 წ.), სინაგოგის აშენებასთან დაკავშირებით, განეკუთვნება უკვე ჩრდილოეთ ჩინეთში ჯურჯენების ბატონობის პერიოდს. ამის შემდგომ სუნგის დინასტიამ სამხრეთში გადაინაცვლა, სადაც 1279 წლამდე აგრძელებდა არსებობას (ხსენებულ წელს მონღოლებმა ბოლო მოუღეს სამხრეთ სუნგის დინასტიას). მეორე სტელაზე არსებულ წარწერაზე, რომელიც 1512 წლით თარიღდება, დაწვრილებითაა აღწერილი ებრაელ-

თა ადათ-წესები [11. 17-19; 12. 35-36]. მესამე სტელა 1663 წელს მიეკუთვნება. მასზე დაფიქსირებულია ერთ-ერთი სინაგოგის – ცინუენ სი-ს რეკონსტრუქციის ამბები (რომელიც 1642 წელს ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართული აჯანყების დროს დაინგრა), ჩამოთვლილია იმათი სახელები, ვინც აქტიურად მონაწილეობდა მის აშენებაში და წმინდა ტექსტების გადანერაში. ასევე მასზე რეზიუმირებულია დანარჩენ ორი სტელაზე არსებული ინფორმაცია. იქვე საგანგებოდაა აღნიშნული ებრაელთა „უსაზღვრო ერთგულება იმპერატორისა და ქვეყნის მიმართ“, ასევე მათი წარმატებული სამხედრო სამსახური ჩინეთში [6. 29; 13. 3]. საყურადღებოა, რომ ამ სტელაზე არის მტკიცებები იმის თაობაზე, რომ კონფუციუსის მოძღვრების ნორმები არ ეწინააღმდეგებოდა ებრაულ კანონებს და თორას დოგმებს [2, 49]. როგორც ჩანს, ხსენებულ პერიოდში უკვე დაწყებული იყო ებრაელთა ეთნიკური თვითშეგნების შეცვლის პროცესი, რის შედეგადაც მოგვიანებით აკულტურაცია თანდათან გადაიზარდა ასიმილაციაში. ხსენებული სტელები ამჟამად ქაიფენგის ისტორიულ მუზეუმშია დაცული.

ქაიფენგში არსებული ხელსაყრელი გარემო პირობების წყალობით, ებრაელთა დიდმა ნაწილმა წარმატებით გაიკვალა გზა საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში. ებრაელებს უკვე ჰქონდათ მუდმივი საცხოვრებლები, თავიანთი სასულიერო სასწავლებლები, მინები, სავაჭრო პუნქტები, რაბინის ინსტიტუტი და საკულტო ტაძრები, რათა ებრაული წესისამებრ აღესრულებინათ მსახურება; უფლებამოსილი იყვნენ ესწავლათ როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სასწავლებლებში [1. 42]. გარდა ამისა, ჩინეთში არსებული წესისამებრ, სახელმწიფო გამოცდების ჩაბარების შედეგად, ისინი სახელმწიფო სამსახურში მალალ თანამდებობებსაც იკავებდნენ. საამისოდ ებრაელ კანდიდატს უნდა შეეცვალა ივრითული სახელი ჩინურით, ეტარებინა ტრადიციული ჩინური ტანსაცმელი და სრულყოფილად უნდა შეძლებოდა ჩინურ ენაზე მეტყველება.

ასპარეზზე გამოჩნდნენ წარმატებული ებრაელი ექიმები, საქ-
მოსნები, სწავლულები და სხვ. ყოველივე ამის შედეგად, მოკ-
ლე ხანში ქაიფენგელი ებრაელები ქალაქის ერთ-ერთ ყველაზე
მდიდარ და გავლენიან ფენად იქცნენ.

ჩინეთის სხვადასხვა მხარეში ებრაელთა თემებმა განსა-
კუთრებულ აყვავებას XIII-XIV საუკუნეებში მიაღწიეს, თუმცა
XV საუკუნის შემდგომ მათ შესახებ ინფორმაცია მცირდება.
დრო-ყამის ქარტიხილებს და ბუნების კატაკლიზმებს მხოლოდ
ქაიფენგის თემმა გაუძლო, რომელმაც დროთა ვითარებაში
განსაკუთრებული ეთნიკური სახე შეიძინა ჩინეთში. ადგილობ-
რივ მოსახლეობასთან შეზრდილი ქაიფენგის ებრაელები პრაქ-
ტიკულად თითქმის აღარ განსხვავდებოდნენ ჩინელებისგან.
თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მათ ძველი ებრაული ტრა-
დიციები და რიტუალებიც შეინარჩუნეს: აღნიშნავდნენ ებრა-
ულ დღესასწაულებს, იცავდნენ მარხვას, პატივს მიაგებდნენ
შაბათს, როგორც განსაკუთრებულ დღეს, ლოცულობდნენ სა-
ხით იერუსალიმისკენ და სინაგოგისკენ, ბავშვებს ერთდროუ-
ლად ჩინურ და ებრაულ სახელებს არქმევდნენ, წინადაცვეთის
რიტუალი XX საუკუნის დამდეგამდე შემოინახეს. ამ ყველაფ-
რის მიუხედავად, როგორც ზემოთ აღინიშნა, მიმდინარეობდა
ჩინური ადათ-წესების და მენტალობის გათავისების პროცესი,
განშირდა შერეული ებრაულ-ჩინური ქორწინებები; ებრაელებ-
შიც, ჩინელების მსგავსად, გავრცელებული იყო მრავალცოლი-
ანობა და ხარჭის ყოლა. ამასთან, პირველი ცოლი ებრაელი
იყო ხოლმე, მომდევნო ცოლები კი – ჩინელები. ნათლად გამო-
იკვეთა კონფუციონიზმის და იუდაიზმის გარკვეული ნორმე-
ბის სინკრეტიზაციაც [12. 37-39].

ჩინეთში ებრაელების ჩასახლების შესახებ ცნობებს გვან-
ვდიან IX საუკუნის შუა ხანების მუსლიმი ავტორები. მათი
გადმოცემით, ცისქვეშეთში (როგორც თავად ჩინელები უწო-
დებდნენ თავიანთ ქვეყანას) ებრაელები უხსოვარი დროიდან
ცხოვრობდნენ. თუმცა, როგორც ზემოთ აღინიშნა, დაზუსტე-

ბული მასალა ამის თაობაზე დღემდე არ მოიპოვება. IX საუკუნის სპარსელი გეოგრაფის, იბნ ხორდადბეგის ნაშრომი „ნიგნი გზებისა და ქვეყნების შესახებ“ („ქეთაბ ალ-მასალიქ ვა ალ-მამალიქ“) უხვ ცნობებს შეიცავს სახალიფოსა და სხვა ქვეყნების ისტორიის და ტოპონიმიკის შესახებ. ჩვენთვის საინტერესო საკითხთან დაკავშირებით, ნაშრომში აღნიშნულია, რომ აბრეშუმის გზაზე მოგზაურობამ ებრაელი ვაჭრები შუა აზიიდან და ინდოეთიდან ჩინეთში მოახვედრა. ავტორი აფიქსირებს მათ ყოფნას ჩინეთის მთელ რიგ ქალაქებში, ხაზს უსვამს იმ მნიშვნელოვან ეკონომიკურ როლს, რასაც ებრაელი ვაჭრები ასრულებდნენ როგორც სახმელეთო, ისე საწყლო გზებით საქონლის ტრანსპორტირებაში და სამეცნიერო-ტექნიკური გამოცდილების გადაცემაში ესპანეთიდან და საფრანგეთიდან ჩინეთში. ხსენებულ ნაშრომში აღნიშნულია, რომ ჩინეთი განსაკუთრებული დანიშნულების ადგილს წარმოადგენდა ებრაელ-რადხანიტებისათვის (ასე უწოდებდნენ ევროპიდან აზიაში მოხეტიალე ებრაელ ვაჭრებს), რომლებსაც, სხვა საქონელთან ერთად, ევროპიდან ჩინეთში გასაყიდად ჩაჰყავდათ ახალგაზრდა ვაჟები და მონა ქალები. თანამედროვე ჩინელი მკვლევარის, სიუ სინის აზრით, ტერმინი რადხანიტები მომდინარეობს სპარსულიდან და ითარგმნება, როგორც „გზების მცოდნეები“ [13. 10].

IX საუკუნის არაბი მოგზაურ იბნ ზეიდ ალ-ჰასანის ცნობით, 879 წელს ხელისუფლების წინააღმდეგ მიმართული აჯანყების დროს, ამბოხებულებმა (ხუან ჩაოს მეთაურობით) ქ. გუანჭოუ დაარბიეს და შეტაკებების დროს დიდი რაოდენობით არაბი, სპარსელი, ებრაელი და ქრისტიანი ვაჭრები დახოცეს [3. 163]. საქმე ისაა, რომ წყაროებში თანგის დინასტიის პერიოდის (618-907) გუანჭოუ (რომელსაც ევროპელებმა ძველთაგანვე კანტონი უწოდეს) მოხსენიებულია, როგორც უმნიშვნელოვანესი ნავსადგური. სწორედ აქედან იწყებოდა აბრეშუმის საზღვაო გზა, საიდანაც რეგულარულად გაჰქონდათ ჩინური

საქონელი მსოფლიოს სხვადასხვა მხარეში. შესაბამისად, ქალაქის ყველაზე მრავალრიცხოვან ფენას ვაჭრები შეადგენდნენ, რომელთა შორის განსაკუთრებით მრავლად იყვნენ არაბები, ებრაელები და სპარსელები.

ჩინეთში ებრაელთა ყოფნის შესახებ მოგვითხრობს ასევე IX საუკუნის იუდეურ-სპარსულ ენაზე შედგენილი დოკუმენტი, რომელიც აბრეშუმის გზის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან მონაკვეთზე – ტაკლამაკანის უდაბნოში არსებულ ძველ ნამოსახლარში – დანდან უილიკში (ჩინეთის ჩრდილოეთ ნაწილში) 1901 წელს აღმოაჩინა და ინგლისურად თარგმნა ებრაული წარმოშობის ცნობილმა უნგრელმა ეთნოგრაფმა და მოგზაურმა მარკ აურელ შტაინმა (1862-1943). აღნიშნულ ტერიტორიაზე მან აღმოაჩინა ასევე ბუდისტური სინმინდეები, ბუდას გამოსახულებები და სხვ.; მანვე დაადგინა საქარავნო გზების მარშრუტები, რომლებიც რომის იმპერიის პერიოდში ევროპას ჩინეთთან აკავშირებდა. აღნიშნული იუდეურ-სპარსული წერილი, რომელიც ამჟამად ბრიტანეთის მუზეუმში ინახება, ქალაქზე დაწერილი 37 სტრიქონისგან შედგება, რომელიც უმთავრესად ეხება ცხვრებით ვაჭრობას, გოგონების სწავლების საკითხებს და უსამართლობასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა საჩივარს. ცნობილმა ინგლისელმა აღმოსავლეთმცოდნე დევიდ სამუელ მარგოლიუტმა (1858-1940) ხსენებული წერილი 718 წლით დაათარილა [9. 571-574]. სავარაუდოა, რომ ეს იყო ყველაზე ადრინდელი საბუთი, რომელიც ადასტურებდა ებრაელების ჩინეთში ყოფნას. ამ კონტექსტში აღსანიშნავია ასევე, ძველ ისტორიულ ქალაქ ჩანგანში (თანამედროვე სიანი) აღმოჩენილი, 779 წელს (სხვა მონაცემით – 781 წელს) აღმართული ნესტორიანული სტელა, რომელზეც მოცემულია ებრაული ბიბლიის ნაწილის ჩინური თარგმანი [2. Xvi].

სუნგის დინასტიის დამხობის შემდეგ ჩინეთში მონღოლთა იუენის დინასტიის მმართველობის უმძიმესი ხანა დაიწყო (1271-1368). რაც შეეხება ებრაელთა ყოფას იმ პერიოდში, ისი-

ნი ხელისუფლების მხრიდან განსაკუთრებული თანადგომით სარგებლობდნენ [5. 234]. ვენეციელი ვაჭარი მარკო პოლო (1254-1324), რომელმაც ჩინეთში 17 წელი გაატარა და ხუბილაი-ყაენის კარზე მაღალი თანამდებობა ეკავა, სხვა საინტერესო ამბებთან ერთად, თავის ნაშრომში ჩინეთში ებრაელთა ყოფა-ცხოვრებასაც აღწერს. ავტორი საგანგებოდ აღნიშნავს ებრაელ ვაჭართა პრესტიჟულ სტატუსს არა მხოლოდ სავაჭრო სფეროში, არამედ, მთლიანად, ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაში [16]. ანალოგიურ ცნობებს გვანვდის იტალიელი ფრანცისკანელი მისიონერი ჯოვანი მონტეკორვინო (1246-1328), რომელიც 1294 წელს ჩავიდა პეკინში და სიცოცხლის ბოლომდე იქ დარჩა. ის იყო რომის პაპის წარგზავნილი პირველი არქიეპისკოპოსი პეკინში. აღსანიშნავია, რომ მონტეკორვინომ ააგო პეკინში პირველი კათოლიკური ეკლესია 1299 წელს. „ჩინელი ებრაელების“ შესახებ საინტერესო ინფორმაცია გააცნო ევროპას იტალიელმა იეზუიტმა მისიონერმა მათეო რიჩიმ (1552-1610). 1605 წელს მან პეკინში ქაიფენგელი ებრაელი აი თიენი გაიცნო, რომელიც თავდაპირველად ქრისტიანი ეგონა. როდესაც მისგან მოისმინა, რომ ღვთისმშობლის ყრმით გამოსახულებას აღიქვამდა, როგორც რებუკას იაკობთან ერთად და კიდევ სხვა უცხო დეტალები, მათეო მიხვდა, რომ ის ებრაელი იყო. ამის შემდეგ ის დაინტერესდა ჩინეთში, და კონკრეტულად, ქაიფენგში, ებრაელთა ყოფა-ცხოვრებით. აი თიენისგან მათეომ შეიტყო, რომ ისინი ერთ ღმერთს აღიარებდნენ, რომ ჩინეთში თავისუფლად იცავდნენ თავიანთ ტრადიციებს, მათ შორის – კვების რეჟიმს (არ ჭამდნენ ღორის ხორცს), დადიოდნენ სინაგოგაში და ა. შ. თუმცა, იმავდროულად, მათ გათავისებული ჰქონდათ ჩინური ადათ-წესებიც [2. xvi; 10. 75].

აღსანიშნავია მონღოლთა იმპერიაში არაბული ქვეყნების წარგზავნილი მოგზაურის და ვაჭარ იბნ ბატუტას (1304-1377) ინფორმაცია. მან ბევრ ქვეყანაში იმოგზაურა, ჩინეთში კი

1342 წელს ჩავიდა (ინდოეთის სულთნის ელჩის სტატუსით). მისი გადმოცემით, ჩინეთის მეორე ქალაქში შესასვლელ ალაყაფს „ებრაელთა ალაყაფი“ ეწოდებოდა, თვით ქალაქში კი ცხოვრობდნენ ებრაელები, ქრისტიანები და თურქები [5. 240]. ამ კონტექსტში ინტერესს იმსახურებს ჩინგიზ ყაენის (1167-1227) დამოკიდებულება ებრაელების მიმართ. ებრაელებს, ნესტორიანელ ქრისტიანებს და მუსლიმებს ის თურმე ერთი სახელით მოიხსენიებდა, კერძოდ – ჰუიჰუეი, ასევე – ლურჯქუდიანების სახელწოდებით, სხვა ხალხებისგან განსასხვავებლად, რომლებიც თავიანთ იდენტიფიკაციას სხვა ფერის ქუდებით ახდენდნენ. დიდი ყაენი ებრაელებს და მუსლიმებს მონებს ეძახდა და ბრაზობდა, რომ ისინი უარს ამბობდნენ მონღოლური საკვების მიღებაზე. ამიტომაც მან საგანგებო ედიქტი გამოსცა, რომელიც ებრაელებს და მუსლიმებს უკრძალავდა თავიანთი საკვების მომზადებას და აიძულებდა მონღოლური საჭმელი ეჭამათ; ასევე ეკრძალებოდათ მათ წინადაცვეთის ტრადიციის აღსრულება [5. 235]. აღნიშნული რეგულაციები ჩინგიზ ყაენის მემკვიდრის – ულედეი ყაენის დროს გაუქმდა.

ჩინგიზ ყაენისგან განსხვავებით, მომდევნო მონღოლი მმართველები უკვე რელიგიურ შემწყნარებლობას იჩენდნენ სხვა სარწმუნოებების, მათ შორის, ისლამის და იუდაიზმის მიმართ. სპარსელი ავტორები ხოტბას ასხამდნენ ულედეი ყაენს (1229-1241), ისლამის მიმართ განსაკუთრებული პოზიტიური დამოკიდებულების გამო. მან ნება დართო ასევე მონღოლების და ჩინელების ქორწინებას. მომდევნო ყაენი გუიუკი (1246-1248) ნესტორიანელი იყო და, შესაბამისად, – ქრისტიანობის დამცველი; მუნქე ყაენი (1251-1258) მუსლიმთა ინტერესების ქომაგად გამოდიოდა [5. 241]. განსაკუთრებული რელიგიური ტოლერანტობით გამოირჩეოდა ხუბილაი ყაენი (1260-1294). როდესაც მისთვის ამის მიზეზი უკითხავთ, მისი პასუხი ასეთი იყო: არსებობს ოთხი წინასწარმეტყველი, რომლებსაც პატივი მიეგება და მათ წინაშე ყველამ ქედი უნდა მოიხაროს. ქრისტი-

ანებისთვის ესაა იესო, მუსლიმთათვის – მუჰამმადი, ებრაელებისთვის – მოსე და კერპთაყვანისმცემლებისთვის – ბუდა, რომელიც იყო კერპების პირველი ღმერთი. მე პატივს მივაგებ და ვეთაყვანები ოთხივე მათგანს [5. 238]. ამრიგად, მთლიანობაში, მონღოლი მმართველები ჩინეთში პოზიტიურად იყვნენ განწყობილნი ებრაელების და მუსლიმების მიმართ, რომლებიც იმხანად ჩინეთში უზარმაზარ ეკონომიკურ ძალას და პოლიტიკურ გავლენას ფლობდნენ [15. 303-305]. როგორც ჩანს, ამის მთავარი მიზეზი ის იყო, რომ ეს უკანასკნელნი უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებდნენ ჩინეთის საგარეო სავაჭრო ურთიერთობებში. თუმცა აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ხელისუფლების მხრიდან გარკვეული პრივილეგიებით სარგებლობდნენ ასევე ქრისტიანები და ბუდისტები, განსაკუთრებით ტიბეტური ბუდიზმის ანუ ლამაიზმის მიმდევრები.

ჩინეთიდან მონღოლთა განდევნის შემდეგ, ხელისუფლების სათავეში მინგის დინასტია მოექცა (1368-1644). XIV-XVI საუკუნეები ჩინეთში ებრაელებისთვის დიდი აღმავლობის ხანას წარმოადგენდა. იმ დროისათვის ქაიფენგის ებრაელთა თემი უკვე რამდენიმე ასეული ოჯახისგან შედგებოდა, რომელიც 6 ათასამდე ადამიანს მოიცავდა. ახალი დინასტიის ფუძემდებელმა, იმპერატორმა ჭუ იუან-ჭანმა (1368-1398) 1390 წელს ებრაელებს მიწები აჩუქა და სხვადასხვა პრივილეგია მიანიჭა. ხაზგასასმელია, რომ ებრაელთა ევროპული თემებისგან მოწყვეტილობა, კონფუციანური ნორმების და ჩინური ადათების ყოველდღიურ გარემოცვაში ყოფნა, დროთა ვითარებაში თავის კვალს აჩნევდა ჩინეთში დამკვიდრებულ ებრაელთა ყოფას. ჩინური ზეგავლენა განსაკუთრებით ხელშესახები გახდა 1420 წლიდან, როდესაც, იმპერატორის წინაშე დიდ დამსახურებათა გამო, ქაიფენგელ ებრაელებს ნება მიეცათ ჩინური გვარ-სახელები მიეღოთ. ამასთან ერთად, მათი გარკვეული ნაწილი მალალ თანამდებობებზე იმყოფებოდა, რომლებიც, ცხოვრების ახლებურ გარემოებათა გამო, უკვე ნაკლებად ით-

ვალისწინებდა ებრაულ ტრადიციებს [14. 5]. ამის პარალელურად, ებრაელთა მხრიდან სულ უფრო ძლიერდებოდა ჩინური ტრადიციების და ყოფითი ნორმების მიღწევა. მაგალითად, გადმოღებულ იქნა გოგონებისთვის ფეხების დოლბანდით გადახვევა, რათა ფეხი არ გაზრდილიყო (პატარა ზომის ფეხი ქალის სილამაზის ერთ-ერთ კრიტერიუმად ითვლებოდა), მამაკაცების მიერ ნაწნავის ტარება, ჩინური ტრადიციული სამოსის ტარება, ჩინური საზეიმო თარიღების აღნიშვნა. თვით რელიგიაშიც გარკვეული ცვლილებები გამოიკვეთა – კერძოდ, იუდაიზმის და კონფუციანიზმის ცალკეული ასპექტების სინკრეტიზაცია მოხდა [12. 95]. მართალია, იუდეური დღესასწაულების აღნიშვნაც ხდებოდა, მაგრამ არა ებრაული, არამედ ჩინური კალენდრის მიხედვით. ასე რომ, მინგის დინასტიის პერიოდში ინტენსიურად მიმდინარეობდა ებრაელების აკულტურის ზაციის და ჩინელებთან ასიმილაციის პროცესი. ზოგადად, ეს დამახასიათებელ და კანონზომიერ მოვლენას წარმოადგენდა ხანგრძლივი დროის მანძილზე სხვა ხალხთა გარემოცვაში მცხოვრები მცირე ეთნოსური ჯგუფისათვის, რომელიც თანდათან ითვისებდა უცხო ქვეყნის ენას, მატერიალური და სულიერი კულტურის ცალკეულ ელემენტებს ან კიდევ – მთელ კომპლექსს. ბუნებრივია, რომ, შერეული ქორწინებების გამო, შეიცვალა ებრაელთა ანტროპოლოგიური ტიპიც. ქაიფენგელ ებრაელებთან ერთად კი თვით ქალაქი ქაიფენგიც თანდათან კარგავდა ებრაულ იდენტობას და „ჩინური“ ხდებოდა. რაც შეეხება ტერმინს – „ჩინელი ებრაელები“, ის XVI-XVII საუკუნეებში გაჩნდა, როდესაც კათოლიკე მისიონერები პირველად შეხვდნენ ჩინეთში უკვე ტრანსფორმირებულ ებრაელებს [7; 10. 75-77]. თავად ჩინელები კი იუდაიზმს უწოდებდნენ „ძარღვების (მყესების) გამომცლელ რელიგიას“. ებრაული კვების დიეტის წესი, რომელიც კრძალავდა საკვებში მოლუსკების, რეპტილიების და ძუძუმწოვრების გამოყენებას, ისედაც ადვილად გამოარჩევდა ებრაულ თემს ჩინელი მოსახლეობის-

გან. მისგან განსხვავებით, როგორც ცნობილია, ჩინური სამზარეულო და კვების კულტურა მეტად თავისუფალი და მდიდარია არჩევანში.

შესწავლილი მასალიდან ნათლად ჩანს, რომ, ზოგადად, ჩინეთის ხელისუფლება (მათ შორის ჩინეთში გაბატონებული მონღოლი ყაენებიც) ებრაელთა მიმართ იმთავითვე შემწყნარებლურ პოლიტიკას ახორციელებდა. ანალოგიურად იყო მათ მიმართ განწყობილი შუა საუკუნეებში სამართალდამცავი ორგანოებიც. ამის დასტურია, მაგალითად, ადგილობრივი ხელისუფლების მიერ დაწესებული რეგულაცია იმის თაობაზე, რომ სინაგოგის სიახლოვეს არ უნდა გაყიდულიყო ღორის ხორცი; სხვა აღმსარებლობის წარმომადგენლებს ხელი არ უნდა შეეშალათ ან რაიმე ფორმით არ უნდა შეეზღუდათ ებრაელთა უფლებები, მათი რელიგიური მსახურება და სხვ. [14. 10].

როგორც ზემოთ აღინიშნა, ჩინეთში ყველაზე სიცოცხლისუნარიანი ქაიფენგის ებრაული თემი აღმოჩნდა. სწორედ ქაიფენგში მდებარეობს დღესდღეობით მსოფლიოში განთქმული ებრაული კვლევითი ცენტრი, რომელიც ჩინეთის 4 წამყვანი უნივერსიტეტის ებრაისტიკის 7 ცენტრს აერთიანებს. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ მხოლოდ ქაიფენგში ცხოვრობენ ებრაელები. ისინი ძველთაგანვე დასახლებულები არიან ჩინეთის ბევრ ქალაქში (პეკინში, სიანში, ხანგჭოუში, შანგხაიში, ნანკინში, კანტონში.....). ყოველივე ზემოთქმულის მიუხედავად, ებრაელთა მთლიანად შერწყმა უძველესი ცივილიზაციის მქონე მსოფლიოს ყველაზე მრავალრიცხოვან მოსახლეობასთან მაინც არ მომხდარა. ისინი შესანიშნავად აცნობიერებდნენ და აფასებდნენ იმას, რომ თავადაც სხვა უძველესი კულტურის მქონე ერის წარმომადგენლები იყვნენ. საბოლოო ჯამში, ებრაელთა ჩინეთში ცხოვრების მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის შესწავლა ცხადყოფს, რომ ჩინეთში დასახლებული ებრაელები, იცავდნენ რა თავიანთ იდენტობას, იმავდროულად, ერთგულად ემსახურებოდნენ ჩინეთის სახელმწიფოს, სათანადო პატივს მია-

გებდნენ ჩინურ რეალობაში არსებულ ნორმებს, ტრადიციებს, კულტურას და სხვ. შესაბამისად, ადეკვატური იყო ჩინეთის სხვადასხვა დინასტიის ხელისუფალთა დამოკიდებულებაც ებრაელების მიმართ. კერძოდ, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ისინი ადგილობრივ მოსახლეობასთან გათანაბრებული უფლებებით სარგებლობდნენ. დიასპორის ისტორიაში არ ყოფილა პერიოდი, როდესაც ებრაელები რაიმე სახის დევნა-შევიწროების ობიექტები გამხდარიყვნენ ჩინეთში.

ლიტერატურა – REFERENCES

1. კაკიტელაშვილი ზ. ებრაელები ჩინეთში, ჩინეთი ჟამთა სივრცეში, თბილისი, გამომცემლობა „მერიდიანი“, 2007.
2. Ehrlich M. Avrum (ed.), *The Jewish-Chinese Nexus, A Meeting of Civilization*, Routledge - UK, 2008.
3. Fuwei, Shen, *Cultural flow between China and the outside World, Throughout History*, Beijing: Foreign Language Press, 1996.
4. Guang, Pan, *The Jews in China*, Beijing: China International Press, 2016.
5. Leslie D. Daniel, *The Mongol Attitude to Jews in China*, *Central Asiatic Journal*, vol. 39, #2, published by Harrassowitz Verlag, 1995.
6. Leslie D. Daniel, *The Survival of Chinese Jews: The Jewish Community of Kaifeng*, Leiden, 1972.
7. Loewe, Michael, *The Jewish Presence in Imperial China*, *Jewish Historical Studies*, 30, Published by: Jewish historical society of England, 1988.
8. Pollak, Michael, *Mandarins, Jews and Missionaries, The Jewish Experience in the Chinese Empire*, The Jewish publication society of America, 1980.

9. Stain, M. Aurel, *Ancient Khotan: Detailed Report of Archaeological Explorations in Chinese Turkestan*, Oxford University Press, 1907.
10. Wald S. Salomon, *China and the Jewish People, Old Civilizations in a New Era*, Ierusalem, published by: Gefen Books, 2004.
11. Weisz, Tiberiu, *The Kaifeng Stone Inscriptions: the legacy of the Jewish Community in Ancient China*, publisher: Universe, 2006.
12. White, Ch. William, *Chinese Jews*, 2nd edition, pt.2, Toronto: University of Toronto Press, 1966.
13. Xin, Xu, *The Jews of Kaifeng, China: history, Culture and Religion*, USA: KTAV publishing house, 2003.
14. Xin, Xu, *Tracing Judaism in China*, Jismor, #8, 20013.
15. Россаби М., *Золотой век империи монголов*. перевод с Английского С.В. Иванова, С.-Пб., 2009.
16. Харт Г., *Венецианец Марко Поло*, перевод с Английского Н. В.Банникова, М., 2001.

NANA GELASHVILI

FROM THE HISTORY OF THE SETTLEMENT OF JEWS IN CHINA

Summary

The contacts of the Jewish people with China began with the launch of the Great Silk Road (2nd century BC), which connected the Western world and the countries of Asia through the first transcontinental highway. From that time on, trade caravans of peoples of different nationalities traveled along the Silk Road to Central and East Asia, Iran, the Transcaucasia, and the Mediterranean basin. Among them were Jews who migrated to different parts of the world from ancient times. The paper highlights on the first arrival of Jews in China and their set-

tlement there. Information about these events is kept in written sources of the Middle Ages (IX-XIV centuries) in various languages according to which, the first influx of Jews hit China from Iran and India, through the Silk Road. Sources unanimously state the existence of Jewish communities and colonies in various cities of China, as well as their successful activities, especially in trade and crafts.

The compact settlement of large groups of Jews in China began during the reign of Tang Dynasty (618-907), namely in the VIII century. Distinguished in this respect was the ancient historical city of Kaifeng (Henan Province), where the first Jewish community was established and the first synagogue was built in 1663. It is noteworthy that the Jewish religion did not suffer persecution in China. Moreover, after some time, the Jews who settled in China, received a wide range of rights from the government as a reward for their loyal service to the country. They could practice all their religious customs without restriction. In fact, the powers of the "Chinese" Jews were almost equal to the rights of the local Chinese population. In the course of time process of assimilation of Jews to a certain extent with Chinese culture, Confucian ideology and the reality norms of middle ages China.